

УДК 630.228.81

М. В. ЧЕРНЯВСЬКИЙ¹, І. Ф. ШИШКАНИНЕЦЬ², В. С. ФЕННИЧ², В. Г. МАЗЕПА¹
ОХОРОНА ПРАЛІСІВ МЕРЕЖІ СВІТОВОЇ СПАДЩИНИ ЮНЕСКО
В НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРИРОДНОМУ ПАРКУ «ЗАЧАРОВАНИЙ КРАЙ»

¹Національний лісотехнічний університет України, Львів, Україна, e-mail: mt41251@gmail.com

²Національний природний парк «Зачарований край», Ільниця, Україна

Букові праліси національного природного парку (НПП) «Зачарований край» 7 липня 2017 р. в рамках 41 сесії Комітету Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО (м. Краків, Польща) номіновано до найвидатніших місць світу. У переліку «Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи» Україна представлена 9 ділянками (кластерами), з яких дві – у НПП «Зачарований край», а саме: Іршавка – 93,94 га та Великий Діл – 1 164,16 га. Для захисту пралісів у ядровій зоні виділено буферну зону площею 1 275,44 га. Кластер Іршавка складається з пралісів Підгірнянського лісництва, а кластер Великий Діл – із пралісів Підгірнянського лісництва (18 %), старовікових лісів Ільницького лісництва (59 %) та пралісів ДП «Довжанське ЛМГ» (23 %). Водночас Урядом погоджено приєднання відповідних ділянок ДП «Довжанське ЛМГ» до НПП. Кластер Іршавка розташований у межах заповідної зони парку, а кластер Великий Діл – на 90 % у заповідній зоні та лише на 10 % у зоні регульованої рекреації. Такі заповідні території мають не лише вагоме значення для збереження біологічного й ландшафтного різноманіття, але й для підтримання екологічного балансу в регіоні. Букові ліси Вулканічного хребта Українських Карпат є безцінним генетичним сховищем бука та інших видів живої природи, які співіснують із ним. Вагомою є їхня коеволуційна роль у формуванні різноманіття топічно та трофічно пов'язаної з ними фауни. Наявність цих лісів свідчить про процеси відновлення й розвитку наземних екосистем і поселень, що почалися після останнього льодовикового періоду і тривають дотепер. У межах НПП «Зачарований край» такі ліси поширені у висотному діапазоні 750–1 025 м н. р. м. та приурочені до найвищої вершини Вулканічних Карпат – Бужори (1 086 м), яка розчленована стрімкими притоками річки Боржави, а її схили є рештками згаслого вулкана з андезитів, андезито-базальтів і туфів.

За матеріалами лісовпорядкування (2011 р.) букові праліси НПП «Зачарований край» представлені переважно чистими різновіковими буковими деревостанами та деревостанами з домішкою явора (не перевищує 10 %), максимальний вік яких становить 270 років. Переважним типом лісу є волога чиста бучина (D₃-Бк). Лісостани переважно ростуть за І класом бонітету, запас у середньому становить 340 м³·га⁻¹; насадження є здебільшого середньоповнотними (0,5–0,6). Ці ліси мають багатогранне екосферне (кліматорегульовальне, ґрунто- і водозахисне та соціальне), санітарно-гігієнічне, рекреаційне, ландшафтно-естетичне значення. Протягом філоценогенетичного процесу в пралісових фітоценозах виробилась здатність до самовідновлення, саморегуляції, самозахисту, і вони функціонують як гомеостазні екосистеми.

Старовікові букові ліси також представлені переважно чистими різновіковими буковими деревостанами та деревостанами з домішкою явора, максимальний вік яких становить 180 років. Окремі ділянки представлені буковими деревостанами за участю ялини, береста, берези та осики, участь яких у запасі не перевищує 10 %. Переважаючі типи лісу – волога чиста бучина (D₃-Бк) та волога чиста суббучина (С₃-Бк). Лісостани ростуть переважно за I^a та I класами бонітету, запас – пересічно 445 м³·га⁻¹, повнота коливається від 0,65 до 0,85. Поширені у висотному діапазоні 600–1 050 м н. р. м. та приурочені також до гори Бужори.

До кластеру Великий Діл (Ільницьке лісництво) увійшли також чотири ділянки похідних деревостанів, у яких переважаючою породою є дуб звичайний та ясен звичайний, загальною площею 2 га. За матеріалами лісовпорядкування (2011 р.) вік деревостанів становить 52 роки. Вкраплення таких ділянок у кластері свідчить про те, що в минулому на цій території проводили незначні господарські заходи, які, однак, на цінність об'єкта суттєво не впливають.

Інсуляризація лісових масивів, а також зміни їхньої природної ценотичної та вікової структури негативно вплинули на біологічне й ценотичне різноманіття та екологічну стабільність лісів. Перед лісівничою наукою і практикою стоїть необхідність переходу до близького до натурального лісового господарства за зразком екологічно стабільних пралісових екосистем, а отже, – їхнього збереження.

Для існування пралісів є такі загрози (у порядку спадання): різні види рубок; будівництво туристичних центрів і готельних комплексів; будівництво автомобільних доріг; пожежі; випасання овець і корів; вело- і мотогонки; збирання мертвої деревини; заготівля лікарської сировини. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2018 р. за № 892-р «Деякі питання збереження української частини природного об'єкта всесвітньої спадщини ЮНЕСКО “Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи” та сталого розвитку прилеглих до нього територій» викладено план заходів щодо охорони пралісів, зокрема й національного парку. Вони вимагають додаткових заходів, зокрема в буферній зоні довкола ядра пралісів. Необхідне наукове обґрунтування наближеного до природи лісівництва для проведення лісівничих заходів у буферній зоні, опрацювання екосистемного підходу згідно з європейськими критеріями до вибіркових систем лісогосподарювання, а головне – опрацювання засад і проведення переформування похідних одновікових однопородних насаджень у різновікові мішані деревостани. На базі пралісових екосистем і переформованих деревостанів доцільно організувати довготривалий екологічний моніторинг впливу глобального потепління та зміни клімату на динаміку лісових формацій. Вони стануть природною лабораторією для дослідження лісотвірного процесу (сілвагенезу), а також еколого-освітньою базою для працівників лісового господарства. Такі територіально значні пралісові масиви доцільно включити в національну та європейську екологічні мережі, у межах якої здійснювати комплекс природоохоронних заходів для збереження унікальних букових лісів.

M. V. Cherniavskiy, I. F. Shyshkanynets, V. S. Fennich, V. G. Mazepa
**Protection of virgin forests of the UNESCO World Heritage Network
in the Zacharovanyi Krai National Nature Park**

Beech virgin forests in the Zacharovanyi Krai National Nature Park as Beech virgin forests of the Carpathians and other regions of Europe nomination of the UNESCO World Heritage involve two clusters: Irshavka – 93.94 ha and Velykyi Dil – 1,164.16 ha. A buffer zone with an area of 1,275.44 hectares has been allocated to protect virgin forests. The Irshavka cluster is located within the park's protected area, and the Velykyi Dil cluster is located within the protected area and the regulated recreation area (10%). Beech virgin forests of Zacharovanyi Krai National Nature Park are represented mainly by pure beech stands of different ages and stands with sycamore admixture, the maximum age of which is 270 years; the age of old forests is 180 years. They require additional measures, in particular in the buffer zone around the centre of the virgin forests: grounded methods of close to nature forestry for forestry activities, working out foundations and reforming of secondary even-aged pure stands into mixed ones of different ages.